

DRUGIE SPOTKANIE PROBLEMOWE
„POLONIKA W ZBIORACH PAŃSTW NADBAŁTYCKICH”

W dniu 20 IV 2010 r. w Archiwum Głównym Akt Dawnych (dalej cyt. AGAD) w Warszawie odbyło się drugie spotkanie problemowe z cyklu „Polonica w zbiorach państw nadbałtyckich”¹. Okazją do zorganizowania konferencji była 350. rocznica pokoju w Oliwie². Tematyce tej poświęcono pierwszą część obrad, podczas której Hubert Wajs (AGAD) naświetlił tło historyczne oraz przedstawił obrady pokojowe, a także zaprezentował dokumenty związane z „problematyką oliwską” przechowywane w zasobie AGAD³. Przedstawiają one sytuację polityczną poprzedzającą „pop-top”, a także przygotowania dyplomatyczne i przebieg pertraktacji pokojowych. Są tam też traktaty wraz z ich gwarancjami, a ponadto korespondencja zawierająca gratulacje z powodu zakończonych sukcesem rokowań⁴. Archiwalia te zaprezentowano podczas wystawy, której towarzyszyła prezentacja multimedialna.

Druga część obrad poświęcona była prezentacji wyników badań dotyczących poszukiwań i rejestracji poloników w zbiorach państw nadbałtyckich, zwłaszcza w Szwecji i na Łotwie, a także ukazaniu roli AGAD jako instytucji rejestrującej polonika oraz gromadzącej i udostępniającej ich kopie.

Alina Nowicka-Jeżowa (Uniwersytet Warszawski) w referacie zatytułowanym „Polonika z kolekcji Skokloster oczami historyka kultury i literatury XVII wieku” przedstawiła wyniki prac polsko-szwedzkiego zespołu badawczego, skupiającego specjalistów z 11 ośrodków akademickich. Efektem poszukiwań poloników, głów-

¹ Pierwsze spotkanie z tego cyklu zorganizowano w AGAD w dniu 19 II 2009 r., zob. http://www.agad.archiwa.gov.pl/nauka/polonica_nadbaaltyckie.html (dostęp 6 V 2010 r.).

² Program konferencji, wraz z wybranymi prezentacjami, jest dostępny pod adresem: http://www.agad.archiwa.gov.pl/nauka/polonica_nadbaaltyckie.html (dostęp 20 V 2010 r.).

³ Były to 32 dokumenty z lat 1655–1660, zob. AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych (dalej cyt. Zb. dok. perg.), sygn. 208, 5502, 5504, 5506, 5508–5509, 5511, 5513, 5523, 5531, 5610–5611, 5618; Zbiór dokumentów papierowych, sygn. 218; Archiwum Koronne Warszawskie (dalej cyt. AKW), dział Szwedzkie, sygn. 8b, nr 43, 44, 49; sygn. 11a, nr 15, 52; sygn. 11b, nr 137, 146–147, 153, 156–157, 158b, 161a, 165; dział Cesarskie, sygn. 25a, nr 15, 70, 72; dział Duńskie, sygn. 41b, nr 47.

⁴ Na uwagę zasługują zwłaszcza: AGAD, Zb. dok. perg., sygn. 5611 – komisarze szwedzcy zawierają pokój z Janem Kazimierzem, królem polskim, Leopoldem, cesarzem rzymskim i Fryderykiem Wilhelmem, margrabią brandenburskim (Oliwa, 3 V 1660 r.); sygn. 5531 – komisarze pełnomocnicy zawierają pokój w Oliwie (Oliwa, 3 V 1660 r.); sygn. 5618 – Leopold, cesarz rzymski, przystępuje do pokoju szwedzko-polskiego zawartego w Oliwie, jako sprzymierzeniec strony polskiej (Graz, 12 VII 1660 r.); *ibid.*, AKW, dział Szwedzkie, sygn. 11b, nr 161a – koncept listu Jana Kazimierza, króla polskiego, do dworów obcych z wyrażeniem zgody na objęcie przez Filipa IV, króla hiszpańskiego oraz Ludwika XIV, króla francuskiego, gwarancji traktatu oliwskiego (Warszawa, 19 VII 1660 r.); *ibid.*, Zb. dok. perg., sygn. 5610 – Karol, król szwedzki, z królową Jadwigą Eleonorą i senat szwedzki ratyfikują traktat oliwski, powtarzając pełnomocnictwa z 17 X 1659 i 4 III 1660 r. (Sztokholm, 24 VII 1660 r.); sygn. 5511 – Ludwik XIV, król Francji, przystępuje do pokoju oliwskiego, dając swą gwarancję pod powtórzonym tekstem traktatu (Paryż, 22 IX 1660 r.).

nie barokowych dzieł literackich, było ujawnienie 35 unikatów. Dużym osiągnięciem jest edycja katalogów poloników, jak również przygotowanie wydań krytycznych wybranych dzieł. Część poloników odszukanych w archiwach szwedzkich została już wydana drukiem⁵, kolejne czekają na edycję.

Wystąpienie Wojciecha Krawczuka (Uniwersytet Jagielloński) było poświęcone refleksjom powstałym przy okazji tłumaczenia z łaciny dzieła Samuela Pufendorfa, *Siedem ksiąg o czynach Karola Gustawa, króla Szwecji*⁶. Księga autorstwa Pufendorfa, oficjalnego historiografa Królestwa Szwecji, jest ważnym źródłem do dziejów wojny północnej (1655–1660), w tym do działań toczonych na ziemiach polskich. Została ona ozdobiona rycinami, opartymi na rysunkach Eryka Dahlberga, ilustrującymi wydarzenia opisywane przez Pufendorfa. Autor referatu przedstawił szereg postulatów badawczych, które pojawiły się w trakcie prac zarówno przy tłumaczeniu dzieła, jak też przy krytycznym opracowaniu tekstu. Należą do nich: poznanie wzajemnych oddziaływań warsztatów Pufendorfa i Dahlberga, dotarcie do źródeł, na podstawie których powstawały rysunki miast i fortyfikacji, ocena wartości źródłowej rycin (tj. zgodności przedstawianych obrazów z rzeczywistością), a wreszcie ukazanie wpływu twórczości Dahlberga na dzieło Pufendorfa.

Anna Wytyk (Biblioteka Gdańska PAN) i Marek Marzec (Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa) dokonali prezentacji multimedialnej kolekcji atlasów morskich ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej PAN⁷. Szczególny nacisk położono na pokazanie map Morza Bałtyckiego. Ważną częścią wystąpienia było przedstawienie możliwości technicznych prezentacji multimedialnej zbiorów kartograficznych, w tym zalety zastosowania narzędzi informatycznych służących do powiększania wybranych fragmentów mapy w celu wydobycia najdrobniejszych detali rysunku.

⁵ Zob. A. Nowicka-Jeżowa, *Polonika w zbiorach Skokloster. Historia zbioru i studia nad polonikami*, Warszawa 2005; *Polonika w Riksarkivet Skoklostersamlingen*, red. A. Nowicka-Jeżowa, t. I: E. Teodorowicz-Hellman, A. Nowicka-Jeżowa, M. Mraszewicz, M. Wichowa, *Polonika w zbiorach Archiwum Narodowego Szwecji (Riksarkivet) Skoklostersamlingen*, Warszawa 2006; t. II: *Sprawa smoleńska. Z literatury okolicznościowej pierwszej połowy XVII wieku. Ze zbiorów Archiwum Narodowego Szwecji Skoklostersamlingen*, wyd. M. M. Kacprzak, Warszawa 2006; t. III: *Pamiętka rycerstwa sarmackiego i senatorów Obojga Narodów przy żalostnej śmierci Jana Karola Chodkiewicza. Ze zbiorów rękopiśmiennych poloników Archiwum Narodowego Szwecji Skoklostersamlingen*, wyd. D. Chemperek, Warszawa 2006; t. IV: S. Niemojewski, *Diariusz drogi spisanej i różnych przypadków pociesznych i żalostnych prowadząc córkę Jerzego Mniszka, Marynę, Dymitrowi Iwanowiczowi w roku 1606*, wyd. R. Krzywy, Warszawa 2006; *Polonika w Archiwum Narodowym Szwecji. Kolekcja Skokloster i inne zbiory. Polonica in the Swedish National Archives. The Skokloster Collection and Other Materials*, red. A. Nowicka-Jeżowa, E. Teodorowicz-Hellman, Stockholm Slavic Papers, vol. 14: 2007; *Polonika*, red. D. Chemperek, t. I: *Polonika ze zbiorów zamku Skokloster. Katalog*, oprac. M. Eder, współpr. E. Westin Berg, Warszawa 2008; *Polska siedemnastowieczna literatura okolicznościowa ze zbiorów zamku Skokloster*, wyd. i oprac. S. Baczewski, red. D. Chemperek, J. S. Gruchała, Warszawa 2009.

⁶ Samuel von Pufendorf, *De rebus a Carolo Gustavo, Sueciae rege, gestis commentariorum libri septem*, Norymberga 1696.

⁷Zob. http://www.agad.archiwa.gov.pl/nauka/atlas_y_morskie.pdf (dostęp 20 V 2010 r.); http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/index,Kolekcja_unikatowych_atlasow_morskich_%28XVI-XVIII%29_w_zbiorach_Biblioteki_Gdanskiej,cid,7543.htm (dostęp 20 V 2010 r.).

Karol Łopatecki (Uniwersytet w Białymstoku) omówił źródła dotyczące Rzeczypospolitej szlacheckiej (do 1621 r.) przechowywane w zasobie Łotewskiego Państwowego Archiwum Historycznego (Latvijas Valsts vēstures arhīvs) w Rydze. Wśród zespołów archiwalnych (fondów) zawierających polonika wymienić można: zespół nr 554: „Kurzemes hercogu arhivs” („Kurlandzkie archiwum książęce”) z lat 1352–1848 (8721 j.a.), zawierający m.in. przywileje Zygmunta Augusta oraz prawa i wolności nadawane dla miasta Rygi, zespół nr 5561: „Pergamenta un papira dokumenti” („Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych”) z lat 1254–1909 (2394 j.a.), zawierający m.in. akt rozgraniczenia Wielkiego Księstwa Litewskiego i Inflant z 1535 r., a także Archiwum miasta Rygi, dzielące się na dwie części, tzw. Archiwum wewnętrzne (Inneres Ratsarchiv) i Archiwum zewnętrzne (Ausseres Ratsarchiv). W ewidencji zasobu Łotewskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Rydze są to zespoły nr 8: „Rīgas magistrāta leksējais arhīvs” („Archiwum Wewnętrzne Rady Ryskiej”), z lat 1220–1878 (1445 j.a.) oraz zespół nr 673: „Rīgas maģistrāta Ārējais arhīvs” („Archiwum Zewnętrzne Rady Miejskiej Rygi”) z lat 1225–1889 (4058 j.a.). W Archiwum wewnętrznym gromadzono oryginały przywilejów, umów handlowych i politycznych. Druga część archiwum, nazwana „archiwum zewnętrznym” znajdowała się w kancelarii rady miejskiej. Przechowywano tam dokumentację bieżącą, korespondencję oraz kopie ważniejszych dokumentów, których oryginały znajdowały się w archiwum wewnętrznym. Szczegółowej charakterystyce zawartości Archiwum zewnętrznego połączonej z omówieniem dziejów Rygi na przełomie XVI i XVII w. było poświęcone wystąpienie Anny Ziemlewskiej (Szkoła Laboratorium w Toruniu)⁸.

Informacje o polonikach w zbiorach państw nadbałtyckich dostępne na stronie internetowej Archiwum Głównego Akt Dawnych (<http://www.agad.archiwa.gov.pl/>) przedstawił Jacek Krochmal (AGAD). W archiwum tym gromadzony i udostępniany jest zbiór mikrofilmów i fotokopii poloników, których oryginały znajdują się w instytucjach zagranicznych. Baza danych zawierająca informacje dotyczące zawartości zbioru jest dostępna na stronie internetowej Archiwum⁹. Zestawiono w niej dane dotyczące ponad 4750 archiwaliów o proveniencji polskiej. Oryginały poloników dostępnych na mikrofilmach i fotokopiach przechowywane są w zbiorach 107 instytucji z 23 państw Europy, Azji i Ameryki Północnej, w tym archiwach i bibliotekach wszystkich, za wyjątkiem Estonii, państw basenu Morza Bałtyckiego. W 2009 r. AGAD rozpoczęło realizację projektu „Elektronicznego Repozytorium poloników w zbiorach państw nadbałtyckich”. Ma on na celu usystematyzowanie informacji o polonikach znajdujących się w zbiorach państw tego obszaru. W repozytorium będą gromadzone kopie cyfrowe oraz opisy archiwalne poloników znajdujących się w archiwach, bibliotekach i muzeach państw nadbał-

⁸ Zob. A. Ziemlewska, *Ryga w Rzeczypospolitej polsko-litewskiej (1581–1621)*, Toruń 2008, s. 10–12, 251–252; zob. też: A. Ivanovs, *Zespół dokumentów „Moscovitica – Ruthenica” w Łotewskim Państwowym Archiwum Historycznym*, *Zapiski Historyczne*, t. 71: 2006, z. 2–3, s. 125–143.

⁹ Zob. <http://www.agad.archiwa.gov.pl/nauka/c02pol.xml> (dostęp 25 V 2010 r.).

tyckich. Repozytorium jest dostępne na stronie internetowej AGAD¹⁰. Obecnie znajdują się w nim bazy danych zawierające informacje o polonikach oraz skany wybranych dokumentów ze zbiorów Riksarkivet w Sztokholmie oraz Łotewskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Rydze.

Stanisław Flis (Stowarzyszenie Archiwistów Polskich. Oddział w Gdańsku) zaprezentował wyniki projektu „Baltic Connections”, realizowanego w latach 2005–2007. Jednym z jego rezultatów była edycja informatora o źródłach archiwalnych do dziejów stosunków miast bałtyckich i żeglugi na Bałtyku (1450–1800)¹¹. Z kolei komunikat Jacka Gancarsona (Sztokholm) był poświęcony omówieniu wydanego przez Ullę Ehrensvärd katalogu przechowywanych w zbiorach szwedzkich rękopiśmiennych źródeł do dziejów ziem polskich. W katalogu, zatytułowanym *Cartographica Poloniae 1570–1930*¹², zamieszczono opisy ponad 1600 rękopiśmiennych dokumentów kartograficznych odnoszących się do historycznych ziem dawnej Rzeczypospolitej, a także edycję 27 map. Publikacji towarzyszy płyta CD, na której znajduje się wersja elektroniczna katalogu. Ponadto część map jest dostępna na stronie internetowej¹³.

Podczas dyskusji Jakub Z. Lichański (Uniwersytet Warszawski) powtórzył, podnoszone już wcześniej¹⁴, zastrzeżenia do projektu poszukiwań poloników w zbiorach szwedzkich. Dominowały jednak głosy popierające inicjatywę organizowania spotkań mających na celu wymianę informacji na temat poszukiwań i rejestracji poloników w zbiorach instytucji państw basenu Morza Bałtyckiego. Doceniono i podkreślono znaczenie roli AGAD, jako instytucji gromadzącej opisy poloników, jak też ich kopie cyfrowe, które po opracowaniu są udostępniane zainteresowanym w „Elektronicznym Repozytorium poloników”, dostępnym na stronie internetowej Archiwum.

Materiały pokonferencyjne zostaną ogłoszone drukiem w tomie XVII czasopisma „Miscellanea Historico-Archivistica”.

Jacek Krochmal (Warszawa)

¹⁰ Zob. http://www.agad.archiwa.gov.pl/nauka/elektroniczne_repozytoria.html (dostęp 25 V 2010 r.).

¹¹ *Baltic Connections. Archival Guide to the Maritime Relations of the Countries around the Baltic Sea (including the Netherlands) 1450–1800*, ed. L. Bes, E. Frankot, H. Brand, vol. 1–3, Leiden–Boston 2007. Zob. skróconą wersję tego przewodnika, choć uzupełnioną w odniesieniu do zbiorów polskich: *Miasta Morza Bałtyckiego. Informator o źródłach z archiwów i bibliotek polskich do dziejów stosunków miast bałtyckich i żeglugi na Bałtyku (1450–1800)*, red. S. Flis, Warszawa 2007.

¹² *Cartographica Poloniae 1570–1930. Katalog źródeł rękopiśmiennych do historii ziem polskich*, oprac. U. Ehrensvärd (Studia i Materiały z Historii Kartografii, t. 21), Warszawa–Sztokholm 2008.

¹³ Zob. http://eurofresh.se/index.php?option=com_content&view=article&id=51 (dostęp 28 V 2010 r.).

¹⁴ Por. J. Z. Lichański, *Polonika w zbiorach Archiwum Narodowego w Szwecji*, Studia Źródłoznawcze, t. 44: 2006, s. 170–174.